

Autonomie én structuur bieden in een diverse klas

Lisette Hornstra

Themanummer Waarden van Diversiteit. Zorgbreed, 2018(4).

Dr. Lisette Hornstra is onderzoeker en docent bij afdeling Educatie, Universiteit Utrecht.

t.e.hornstra@uu.nl

Alle leerlingen zijn verschillend, maar één ding hebben zij gemeen: hun psychologische basisbehoeften. Dit zijn de behoeften aan autonomie, competentie en sociale verbondenheid. Als leraar heb je een belangrijke rol in het vervullen van deze behoeften; het vraagt autonomie-ondersteuning, structuur en relatie. Het ondersteunen van alle drie de behoeften tegelijkertijd, blijkt voor veel leraren een uitdaging. Vooral het bieden van zowel autonomie als structuur blijkt lastig. In dit artikel lees je manieren waarop je dit wel kunt realiseren.

Leerlingen hebben drie psychologische basisbehoeften: autonomie, competentie en verbondenheid (Deci & Ryan, 1985). Wanneer leraren deze drie behoeften ondersteunen bij hun leerlingen, dan wordt dit 'behoefte-ondersteunend onderwijs' genoemd. Leraren kunnen de basisbehoefte aan autonomie ondersteunen door leerlingen inspraak te geven, keuzes te bieden en uit te leggen waarom iets belangrijk is om te leren. De behoefte aan competentie kan ondersteund worden door het bieden van structuur. Dat houdt in dat je een veilige leeromgeving biedt met duidelijke regels en kaders en daarnaast leerlingen passende begeleiding en ondersteuning biedt bij het leren. Hierdoor weten leerlingen wat er van hen verwacht wordt en voelen ze zich zekerder. De behoefte aan verbondenheid kan ondersteund worden door te werken aan goede relaties met de leerlingen en aan een goed klimaat zodat leerlingen zich verbonden voelen met jou als leraar en met medeleerlingen. Onderzoek laat zien dat behoefte-ondersteunend lesgeven bijdraagt aan een betere motivatie om te leren en een beter welbevinden in de klas. In de praktijk blijkt echter dat veel leraren het lastig vinden om alle drie de basisbehoeften van leerlingen te ondersteunen. Vooral in klassen met veel diversiteit kan dit een uitdaging zijn.

Verschillen in behoefte-ondersteuning

Leraren verschillen in de mate waarin zij behoefte-ondersteunend onderwijs bieden. Daarnaast laat recent onderzoek zien dat er ook grote verschillen zijn tussen leerlingen binnen dezelfde klas in de mate waarin hun drie basisbehoeften ondersteund worden. In andere woorden, leraren bieden sommige leerlingen in hun klas veel autonomie, structuur of verbondenheid en andere leerlingen juist minder (Domen, 2017). Sommige leerlingen krijgen veel autonomie, maar weinig structuur en andersom. De verwachtingen die leraren hebben van leerlingen blijken hierin een grote rol te spelen (Hornstra et al, *in press*). Als een leraar hoge verwachtingen heeft van een leerling, biedt de leraar vaak wel veel autonomie, maar weinig structuur. Een leerling van wie de leraar lagere verwachtingen heeft, krijgt juist minder autonomie en meer structuur.

Verwachtingen zijn niet altijd accuraat

Onderzoek heeft laten zien dat de verwachtingen die leraren van leerlingen hebben niet altijd accuraat zijn. Zo kunnen verwachtingen bijvoorbeeld worden beïnvloed door (onbewuste) vooroordelen (Van den Bergh et al., 2010). Iedereen heeft bepaalde vooroordelen en deze kunnen onbewust je handelen als leraar beïnvloeden. Als leraar denk je wellicht dat Tim niet goed kan omgaan met autonomie omdat zijn ouders laag opgeleid zijn en hij dat van huis uit niet gewend is, maar misschien klopt dat beeld helemaal niet. Bovendien kan Tim niet leren omgaan met autonomie als hij dat ook niet geboden krijgt.

Daarnaast weten we uit onderzoek dat alle leerlingen profiteren van veel autonomie, structuur en verbondenheid. Ze raken dan gemotiveerder om te leren en gaan zich meer inzetten (Stroet, Opendakker, & Minnaert, 2013). Leerlingen van wie je lage verwachtingen hebt, zelfs als die lage

verwachtingen terecht zijn, kunnen minder gemotiveerd raken wanneer hun basisbehoeften niet optimaal ondersteund worden. Hierdoor kan een zogenaamd *self-fulfilling prophecy effect* optreden: doordat Tim maar weinig autonomie krijgt en de leraar er bovenop zit, raakt Tim minder gemotiveerd en gaat minder zijn best doen. Tim gaat zich gedragen in overeenstemming met de lage verwachting. Voor de leerlingen van wie je als leraar hoge verwachtingen hebt, bestaat er juist het risico dat ze wel veel autonomie krijgen, maar te weinig structuur. Wanneer deze leerlingen passende leerstof op hun niveau krijgen aangeboden is het ook belangrijk dat er heldere doelen en verwachtingen zijn en dat zij instructie en begeleiding ontvangen. Anders voelen ze zich wellicht aan hun lot overgelaten en kunnen zij minder gemotiveerd raken.

Autonomie én structuur bieden

Leraren denken vaak dat autonomie zal leiden tot chaos en dat autonomie en structuur niet goed samengaan (Jang et al. 2010). Echter, autonomie en het bieden van structuur kunnen heel goed gecombineerd worden en leerlingen hebben hier juist het meeste baat bij. Een leraar kan structuur bieden door duidelijke kaders te scheppen, lesstof op maat te bieden en passende begeleiding op het niveau van de leerling en tegelijkertijd autonomie bieden door binnen de gestelde kaders betekenisvolle keuzes aan te bieden, uit te leggen waarom de leerstof zo belangrijk is of leerlingen inspraak te geven bij de aanpak van de opdracht. Andere voorbeelden vind je in het kader.

Voorbeelden van het combineren van autonomie en structuur:

- Het aanbieden van een complexe opdracht: Je kan als leraar een complexe open opdracht aanbieden aan de leerlingen waarbij ze zelf mogen bepalen hoe ze de opdracht willen aanpakken. Tegelijkertijd kan je de leerlingen de keuze geven of ze gebruik willen maken van een stappenplan waarin leerlingen wordt uitgelegd hoe ze de opdracht kunnen aanpakken, bijvoorbeeld waar ze geschikte bronnen kunnen vinden. Het stappenplan biedt de benodigde structuur aan de leerlingen die de opdracht lastig vinden. Doordat leerlingen zelf mogen kiezen hoe ze de opdracht willen aanpakken en of ze het stappenplan willen gebruiken, ervaren ze daarnaast ook autonomie. Daarbij kan je als leraar leerlingen die de opdracht moeilijk vinden maar niet uit zichzelf vragen om het stappenplan, aanmoedigen om hier toch gebruik van te maken en leerlingen die het stappenplan niet nodig lijken te hebben aanmoedigen om het eerst zelf te proberen. Op deze manier zorg je dat alle leerlingen zowel autonomie als structuur ervaren.
- De weekplanner: Bij het opstellen van de weektaak kan je leerlingen inspraak geven en met ze overleggen welk type taken ze graag zouden maken of waar ze nog aan moeten werken. Door dit met de leerlingen zelf af te stemmen ervaren ze autonomie. Als leraar kan je daarnaast sterkere en meer zelfstandige leerlingen meer open opdrachten aanbieden, terwijl de wat zwakkere leerlingen kortere en meer gestructureerde taken krijgen. Door het afstemmen van de taken kan je leerlingen voldoende structuur bieden bij hun weektaak.
- Bijwonen van (verlengde) instructies: Voorafgaand aan het geven van instructie kan je leerlingen zelf laten kiezen of ze de instructie bij willen wonen. Als leerlingen de stof al beheersen mogen ze zelf vast verder werken. Je kan vooraf een aantal vragen stellen die leerlingen helpen om te kiezen of het voor hen zinvol is om de instructie bij te wonen ('Wie vind dit onderwerp nog lastig?', 'Hoe heb je de oefeningen de vorige keer gemaakt?'). Door leerlingen keuze te geven ervaren ze autonomie. Het stellen van de vragen biedt de leerlingen structuur. Daarnaast kan je structuur bieden door leerlingen die de instructie nodig hebben, maar er voor kiezen om deze niet bij te wonen aanmoedigen om toch aan te sluiten en leerlingen die de stof al lijken te beheersen aanmoedigen om eerst te proberen zelf aan de slag te gaan.

Conclusie

Iedere leerling is anders en vraagt een andere aanpak. Toch hebben alle leerlingen behoefte aan autonomie, structuur en verbondenheid. De wijze waarop je dit realiseert, kan wel per leerling verschillen. De ene leerling ervaart autonomie doordat zij keuzes aangeboden krijgt, een andere leerling juist ervaart autonomie wanneer de leraar laat zien wat ze kan leren van een bepaalde opdracht. Door autonomie en structuur te combineren, je bewust te zijn van eventuele vooroordelen en daarnaast oog te blijven houden voor individuele verschillen ontstaat een motiverende leeromgeving voor alle leerlingen, waarin leerlingen met verschillende prestatieniveaus en achtergronden tot hun recht kunnen komen.

Meer informatie over het bieden van autonomie en structuur? Lees de handleiding 'Motiverend lesgeven' op http://www.uu.nl/motiverend_lesgeven.

Literatuur

- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behaviour*. New York: Plenum
- Domen, J. (2017). *Differentiëren in Autonomie en Structuur en de Relatie met Leerlingmotivatie* (Master thesis). Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Hornstra, L., Stroet, K., Van Eijden, E., Goudsblom, J., & Roskamp, C. (in press). Teacher expectation effects on need supportive teaching, student motivation, and engagement: A self-determination perspective. *Educational Research and Evaluation*
- Jang, H., Reeve, J., & Deci, E. L. (2010). Engaging students in learning activities: It is not autonomy support or structure but autonomy support and structure. *Journal of Educational Psychology*, *102*(3), 588–600.
- Stroet, K., Opendakker, M.C., & Minnaert, A. (2013). Effects of need supportive teaching on early adolescents' motivation and engagement: A review of the literature. *Educational Research Review*, *9*, 65–87.
- Van den Bergh, L., Denessen, E., Hornstra, L., Voeten, M., & Holland, R. W. (2010). The implicit prejudiced attitudes of teachers: Relations to teacher expectations and the ethnic achievement gap. *American Educational Research Journal*, *47*(2), 497–527.

Leestips

- Hornstra, L., Weijers, D., Van der Veen, I., & Peetsma, T. (2016). *Motiverend lesgeven. Handleiding voor docenten*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Ros, A., Castelijns, J., Loon, A., & Verbeeck, K. *Gemotiveerd leren en lesgeven: De kracht van intrinsieke motivatie*. Bussum: Coutinho.
- Vansteenkiste, M. & Soenens, B. (2017). *Vitamines voor groei: Ontwikkeling voeden vanuit de Zelf-Determinatie Theorie*. Leuven: Acco.
- Vanhoof, J., Broek, M. van de, Penninckx, M., Donche, V., & Petegem, P. van (2012). *Leerbereidheid van leerlingen aanwakkeren: Principes die motiveren, inspireren én werken*. Leuven: Acco.